

مروری بر زندگینامه ابوالقاسم فردوسی

فردوسی با نام مستعار ابوالقاسم فردوسی متولد حدود ۹۳۵ در نزدیکی توس ایران، شاعر پارسی و نویسنده شاهنامه به عنوان یک اثر حماسی بوده است. فردوسی با خلق یکی از بزرگترین شاهکارهای زمانه "شاهنامه" به شهرتی جهانی دست یافت.

فردوسی در روستایی در حومه شهر باستانی توس، خراسان متولد شد. در طول قرن‌ها، افسانه‌های زیادی پیرامون نام این شاعر بافته شده است، اما از واقعیت‌های زندگی او اطلاعات کمی در دست است.

فردوسی دهقان "زمین‌دار" بود و درآمد قابل توجهی را از املاک خود به دست می‌آورد. وی تنها یک فرزند دختر داشت. شاهنامه فردوسی، اثری حماسی است که در دل آن نزدیک به ۶۰ هزار دوبیتی، براساس نثری به همین نام تنظیم شده است که در اوایل جوانی این شاعر در ایران گردآوری شده است.

فردوسی طوسی، (۱۰۳۵-۹۳۵) یکی از بزرگ‌ترین شاعران پارسی است که تاکنون زندگی کرده است. در میان قهرمانان ملی و بزرگان ادبیات همه ادوار، فردوسی جایگاه بسیار ویژه‌ای دارد. تلاش مادام‌العمر، فداکاری و ویژگی‌های شخصیت وی برای حفظ هویت ملی، زبان و میراث وطنش وی را در طول زندگی در شرایط سختی قرار داد.

شاهنامه فردوسی؛ اثر حماسی قرن ۷ هجری

شاهنامه اثری حماسی و ملی به زبان فارسی است. شاهنامه نثری روان از گذشته اسطوره‌های تاریخی و ایرانی است در قرن ۷ هجری است.

گذشته از اهمیت ادبی، شاهنامه یک اثر تاریخی برای احیای زبان فارسی پس از گسترش زبان عربی به شمار می‌آید. این اثر پر حجم، که توسط فارسی‌زبانان به عنوان یک شاهکار ادبی در نظر گرفته می‌شود، همچنین بازتاب دهنده تاریخ ایران، ارزش‌های فرهنگی، آیین‌های باستانی آن (آیین زرتشت) و حس عمیق ملیت آن است.

این تاثیر آن را "قرآن فارسی" نامیده است، گرچه این عنوان در میان فارسی‌زبانان رایج نیست اما به نوعی بیانگر اهمیت این کتاب برای همه فارسی‌زبانان جهان از جمله افغانستان و تاجیکستان برای سایر فارسی‌زبانان آسیای میانه و همچنین هند، پاکستان تا چین است.

به طور خلاصه باید گفت که مطالعه شاهنامه به عنوان بهانه‌ای ادبی برای بررسی چگونگی حرکت فرهنگ در زمان و مکان و تبدیل شدن به بخشی از میراث مشترک جهانی است.

منابع متنی شاهنامه‌ی ابوالقاسم فردوسی

در مورد منابع شاهنامه بین دانشمندان اختلاف وجود دارد. حماسه فردوسی احتمالاً اساساً مبتنی بر نسخه منثور قبلی است که خود مجموعه‌ای از داستانهای قدیمی ایران و واقعیت‌ها و افسانه‌های تاریخی بود. با این حال، بدون هیچ تردیدی تأثیر زیادی بر ادبیات شفاهی نیز وجود دارد، زیرا سبک شاهنامه ویژگی‌های ادبیات نوشتاری و شفاهی را نشان می‌دهد.

برخی از شخصیت‌های شاهنامه برگرفته از، میراث هند و ایرانی هستند و در منابع با قدمت اوستای باستان ذکر شده است.

شاهنامه فردوسی، اثری حماسی با بیش از ۶۰۰۰۰ بیت است. دقتی بلخی، شاعر افغان اولین کسی است که به نسخه برداری از این اثر تاریخی پرداخت.

شاهنامه بازگو کننده تاریخ ایران، با شروع خلقت جهان و معرفی هنر تمدن آریایی‌ها است. برخی از شخصیت‌های شاهنامه صدها سال زندگی می‌کنند. اما بیشتر آنها دارای طول عمر عادی هستند.

بسیاری از شاهانی که، قهرمانان و اشرار در بین شخصیت‌های شاهنامه وجود دارند. تصاویر مربوط به ایران و مجموعه‌ای زیبا از طلوع و غروب خورشید که بدون شباهت به یکدیگر، کاملاً بازگو کننده گذشت زمان هستند.

ترسیم تصویری شبیه به زحل، یادآوری فاجعه مرگ و از دست دادن است، اما طلوع آفتاب بعدی فرا می‌رسد و امید به روزی جدید را با خود به همراه می‌آورد. در نخست خلقت، شر (شیطان) بیرونی است. در چرخه دوم، شاهد نفرت خانوادگی، رفتار پد و شیطانی هستیم که در طبیعت انسان نفوذ می‌کند.

تنها در شخصیت پردازی‌های بسیاری از چهره‌ها، اعم از زن و مرد است که دیدگاه اصلی زرتشت در مورد وضعیت انسان حاصل می‌شود. زرتشت براراده آزاد انسان تأکید کرده است. به جرات می‌توان گفت که تمامی شخصیت‌های شاهنامه فردوسی را پیچیده‌اند. هیچ کس عروسک خیمه شب بازی نیست. بهترین شخصیت‌ها ایرادات بدی دارند و بدترین‌ها نیز لحظاتی انسانی را تجربه می‌کنند.

شاهنامه و تأثیر آن بر فارسی نو

پس از شاهنامه فردوسی، تعداد دیگری از آثار مشابه طبیعت در طی قرون متمادی در حوزه فرهنگی زبان فارسی ظاهر می‌شدند. بدون استثنا، همه این آثار از نظر سبک و روش مبتنی بر شاهنامه فردوسی هستند، اما هیچ یک از آن‌ها نتوانستند به یک درجه شهرت و محبوبیت شاهنامه برسند.

شاهنامه خود به یکی از ارکان اصلی زبان فارسی جدید تبدیل شده است. مطالعه شاهکار فردوسی نیز به الزامی برای دستیابی و تسلط بر زبان فارسی توسط شاعران بعدی پارسی تبدیل شد، که اشارات متعدد به شاهنامه در آثار آن‌ها گواه این امر است.

شاهنامه یکی از معدود آثار حماسی و ملی در جهان است. بسیاری از مردم جهان حماسه‌های ملی “خاص” خود را دارند، اما بیش‌تر اوقات، موضوع اصلی این حماسه‌های ملی از فرهنگ‌های دیگر، معمولاً فرهنگ همسایه نشأت گرفته شده است. در شاهنامه که براساس داستان‌های اصیل ایرانی ساخته شده، چنین نیست.

شاهنامه دارای ۶۲ داستان، ۹۹۰ فصل، و شامل ۶۰۰۰۰ بیت است. در سال ۱۹۲۵، برادران آرتور و ادموند وارنر اثر اقدام به ترجمه اثر کامل شاهنامه را در نه جلد کردند که اکنون چاپ نشده است.

• عصر اسطوره‌ای

پس از در ستایش خدا و خرد، شرح خلقت جهان و انسان “بر اساس باور ساسانیان” آغاز می‌گردد. این مقدمه با داستان اولین انسان، کیومرث دنبال می‌شود که پس از یک دوره زتدگی در کوهستان نیز به اولین پادشاه تبدیل شد.

نوه او هوشنگ، پسر سیامک، به طور تصادفی آتش را کشف کرد و جشن “سده” را به احترام آن برپا کرد. داستان‌های تهمورث، جمشید، زال، فریدون و سه پسرش سلم، تور و ایرج و نوه‌اش منوچهر در این بخش توضیح داده شده است. این بخش از شاهنامه نسبتاً کوتاه است و در حدود ۲۱۰۰ بیت یا چهار درصد از کل کتاب است.

وقایع به سادگی، پیش‌بینی و روایت می‌شوند. طبیعتاً قدرت و سرزنده بودن داستان ناشی از جذابیت بی حد و حصر ذهن فردوسی است.

• عصر پهلوانی

تقریباً دو سوم شاهنامه به دوران پهلوانان اختصاص دارد که از زمان سلطنت منوچهر تا فتح اسکندر بزرگ گسترش یافته است. ویژگی اصلی این دوره نقش عمده‌ای است که قهرمانان بازی می‌کنند و به عنوان ستون فقرات امپراتوری ایران ظاهر می‌شوند.

به طور خلاصه از گرشاسپ با پسرش نریمان نام برده شده است، پسر خودش که سام در مقام سلطنت خود در سیستان به عنوان رهبر برجسته منوچهر عمل می‌کرد.

جامعه فئودالی که در آن زتدگی می‌کردند به طرز تحسین برانگیزی در شاهنامه با دقت و تجمل به تصویر کشیده شده است. در واقع، توصیف استادان چنان زنده و چشمگیر است که خواننده احساس می‌کند که در رویدادها حاضر است یا از نزدیک آن‌ها را مشاهده می‌کند. لحن شاهنامه به طرز قابل توجهی، حماسی و متحرک است، در عین حال بسیار غنی و متنوع است.

از جمله داستان‌های توصیف شده در این بخش، عاشقانه‌های زال و رودابه، هفت خان رستم، رستم و سهراب، سیاوش و سودابه، رستم و اکوان دیو، عاشقانه بیژن و منیژه، جنگ با افراسیاب، گزارش دقیقی از داستان گشتاسپ و ارجاسپ و رستم و اسفندیار، است.

قابل ذکر است که افسانه رستم و سهراب فقط در شاهنامه تصدیق شده و طبق معمول با مقدمه‌ای غنایی و مفصل آغاز می‌شود. در اینجا فردوسی در اوج قدرت شاعرانه خود به سر می‌برد و به یک استاد واقعی داستان پردازی تبدیل شده است. این فاجعه یکی از پرتحرک‌ترین داستان‌های ادبیات جهان را تشکیل می‌دهد.

• عصر تاریخی

ذکر مختصری از تاریخ سلسله اشکانیان روایت می‌شود و مقدم بر تاریخ اردشیر اول، بنیانگذار سلسله ساسانی است. پس از این، تاریخ ساسانی با دقت بسیار زیادی شرح داده می‌شود. سقوط ساسانیان و تسخیر اعراب بر ایران رومانتیک و به هیجان‌انگیزترین زبان شاعرانه روایت می‌شود. در اینجا، خواننده به راحتی می‌بیتد که فردوسی از این فاجعه و از آنچه او "ارتش تاریکی" می‌خواند، ابراز تأسف می‌کند.

به گفته فردوسی، شاهنامه حاوی حدود شصت هزار بیت بوده است. اکثر نسخه‌های خطی نسبتاً معتبر کمی بیش از پنجاه هزار مقاله را نشان می‌دهند. نظامی عروضی گزارش می‌دهد که نسخه نهایی شاهنامه ارسال شده به دربار سلطان محمود غزنوی در هفت جلد تهیه شده است.

پارسیان فردوسی را بزرگ‌ترین شاعر خود می‌دانند. در طول قرن‌ها، آن‌ها همچنان به خواندن و تلاوت شاهکار ادبی او "شاهنامه" ادامه داده‌اند. این اثر در حدود ۱۰۰۰ پیش نگارش شده اما به سادگی قابل درک است.

این اثر هنری فوق‌العاده از فردوسی که حاوی اشعاری اساس اصل زبان پهلوی، فارسی خالص و روان است، حاوی کمترین میزان از عبارت عربی است. دانشمندان اروپایی این شعر عظیم را به دلیل تکرارهای مداوم و تشبیهات کلیشه‌ای آن "خسته کننده" تلقی کرده و آن را مورد انتقاد قرار داده‌اند.

اما شاهنامه فردوسی از نظر ایرانیان، حکایتی باشکوه از گذشته تاریخ ایران است. از شاهنامه پانزدهمین "میراث ماتدگار" یاد می‌شود. از فردوسی به عنوان یکی از پنج شاعر برتر پارسی در همه دوران‌ها یاد می‌شود، اما احتمالاً بیش‌ترین تأثیر را در فرهنگ و ادبیات فارسی داشته است.

چرا که فردوسی در احیای زبان فارسی پس از حمله اعراب خدمات شایانی را ارائه داد، همه شاعران پارسی بعد از او، از جمله عمر خیام و نظامی گنجوی و عطار، مولوی و سعدی تا حافظ و جامی، همه بر فردوسی تکیه کرده‌اند.

به خاطر سپردن یک شعر جذاب از نوشته‌های فلسفی یا سیاسی بسیار آسان‌تر از هر نوع دیگری از اشعار است. به همین دلیل است که در دهه‌های گذشته، هنگامی که اکثر مردم بی سواد بودند، نسل‌های شاهنامه خوان در چایخانه‌ها، بازارها و دربار سلطنتی توانستند اشعار، نمادها و افسانه‌های ایران باستان را به عموم مردم منتقل کنند.

در واقع، شاهنامه چنان مشهور شد که کاتبان، هزاران نسخه از کتاب را در زمانی که صنعت چاپ وجود نداشت، نوشتند و توزیع کردند. از این طریق، شاهکار فردوسی به مدارس، کتابخانه‌ها و خانه‌های متعدد طبقات ثروتمند یا تحصیل کرده راه یافت.

داستان‌های شاهنامه همچنین نقوشی جذاب برای مینیاتور ایرانی به شمار آید. این کتاب بیش از هر کتاب کلاسیک فارسی به پیشرفت هنر نقاشی ایرانی کمک کرده است. بخش‌هایی از این اثر در Metropolitan (موزه هنر در نیویورک) نگهداری می‌شود.